

روانشناسی کودکان

پیش دبستانی

تألیف:

حسین دوستی مقدم (کارشناسی ارشد جغرافیا دانشگاه سیستان و بلوچستان)

عباس میر (دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد کیش)

سلیمه سرگزی (دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه آزاد زابل)

حمیدرضا میر (دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه آزاد زابل)



پاییز ۱۳۹۸

شناسنامه



سرشناسه : دوستی مقدم، حسین، ۱۳۶۹-
عنوان و نام پدیدآور : روانشناسی کودکان پیش دبستانی / تألیف حسین دوستی مقدم، عباس میر، سلیمه سرگزی، حمیدرضا میر
مشخصات نشر : رشت: راهبرد شمال، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری : وزیری، ۹۸ ص. مصور
شابک : ۳۰۰۰۰۰ ریال ۹-۳-۹۵۷۴۳-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیا
پادداشت : کتاب نامه
موضوع : کودکان پیش دبستانی - روان شناسی
موضوع : Preschool children -- Psychology
رده بندی کنگره : E۷۷۲
رده بندی دیویی : ۱۵۵/۴
شماره کتابشناسی ملی : ۵۸۸۴۶۵۸

نام کتاب : روانشناسی کودکان پیش دبستانی
تألیف : حسین دوستی مقدم، عباس میر، سلیمه سرگزی، حمیدرضا میر
سال و نوبت چاپ : چاپ اول- ۱۳۹۸
ویراستار ادبی : پروانه کیانی
قیمت : ۳۰۰۰۰۰ ریال
شمارگان : ۱۰۰۰
شابک : ۹-۳-۹۵۷۴۳-۶۲۲-۹۷۸
حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مرکز نشر و پخش: رشت، کمربندی شهید بهشتی، خیابان شهید نظری، کوچه دهم، پلاک ۳۰۵/۱
تلفکس: ۳۳۴۲۴۲۶۱ همراه: ۰۹۱۱۷۶۰۵۶۲۷

E-mail: Ketab@majournal.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار.....
۱۴	فصل اول.....
۱۴	رشد کودک پیش دبستانی.....
۱۴	مقدمه.....
۱۵	روانشناسی کودک.....
۱۵	رشد کودک.....
۱۵	رفع نیاز کودک.....
۱۵	تربیت صحیح کودک.....
۱۵	آمادگی در مشکلات روانی کودک.....
۱۶	تفکر کودک پیش دبستانی شما چه ویژگی‌هایی دارد؟.....
۱۷	کمک به یادگیری و رشد شناختی کودک.....
۱۸	رشد هیجانی.....
۱۸	کمک به رشد هیجانی کودک.....
۱۹	رشد اخلاقی:.....
۱۹	کمک به رشد اخلاقی کودک:.....
۲۰	چالش‌ها و مشکلات رفتاری کودک پیش دبستانی و راه‌حل‌ها.....
۲۰	مشکلات رفتاری شایع کودکان.....
۲۰	الف - دروغ‌گویی.....
۲۱	ب - استفاده از کلمات نامناسب و زشت، جواب پس دادن.....
۲۲	ج - دزدی.....
۲۳	د - پرخاشگری و حملات بدخلفی (قشقرق).....

۲۴	هـ- رقابت بین خواهر و برادرها.....
۲۵	ضرورت شناخت ویژگی های دانش آموزان.....
۲۸	فصل دوم.....
۲۸	آموزش پیش دبستانی و روانشناسی.....
۲۸	مقدمه.....
۲۸	آموزش و پرورش پیش از دبستان.....
۲۹	اهداف دوره پیش از دبستان.....
۳۰	تاریخچه و جبه آموزش و پرورش پیش دبستانی.....
۳۶	نقش مربی.....
۳۷	نقش و اهمیت زبان آموز در دوره ی پیش دبستانی.....
۳۷	تعریف زبان.....
۳۷	ساخت درونی زبان.....
۳۸	یادگیری و عملکرد.....
۳۹	زبان آموزی پیش دبستان.....
۴۰	مراحل فراگیری زبان.....
۴۳	زبان و راه رشد آن در کودکان.....
۴۷	کاربرد روش مونته سوری در آموزش کودکان پیش دبستانی.....
۴۷	دکتر ماریا مونته سوری.....
۴۸	اصول روش مونته سوری.....
۴۹	زندگی عملی.....
۴۹	فراگیری آگاهانه به وسیله ی حس ها.....
۴۹	هنر تکلم.....
۴۹	ریاضیات و شناخت محیط (زمین).....
۵۰	موضوع فرهنگی.....

۵۰		خصوصیات مربی و محیط آموزشی از دید مונته‌سوری
۵۰		فعالیت‌ها در روش مונته‌سوری
۵۱		تأکید بر ارزش تکرار در محیط مונته‌سوری
۵۱		خود انضباطی یا آموزش انضباط درونی به فرد
۵۳		تلفیق گروه نسنی متفاوت در کلاس‌های آموزشی مונته‌سوری
۵۳		سهیم شدن والدین، مربیان و متخصصان در آموزش کودک
۵۴		حمایت از فرد کودک‌دکان در جمع
۵۴		طراحی م. - آموزشی مناسب رشد و سازمان‌دهی ادراک
۵۵		ابزارهای آموزشی روش مونته‌سوری
۵۶		تأکید بر کاربردی بودن م. - آموزشی
۵۷		هیچ کودکی جانمی‌ماند
۵۸		فصل سوم
۵۸		روانشناسی رشد کودک
۵۸		مقدمه
۵۸		اهمیت روان‌شناسی کودک
۵۹		اهداف روان‌شناسی کودک
۵۹		مطالعه در مورد جنبه‌های مختلف رشد کودک
۵۹		رشد جسمانی
۶۰		رشد استخوانی
۶۰		نیرو و تطابق
۶۱		رشد زبانی
۶۲		رشد عاطفی
۶۳		رشد شناختی
۶۳		رشد اجتماعی

۶۴	رشد شخصیتی.....
۶۷	تعریف فرزند پروری.....
۶۷	شیوه‌های فرزند پروری.....
۶۸	(۱) شیوه مقتدرانه.....
۶۸	(۲) شیوه سهل گیرانه.....
۶۹	(۳) شیوه استبدادی.....
۷۰	حقایق کوتاه و مورد رشد کودک.....
۷۰	روانشناس رشد کودک.....
۷۱	رشد فیزیکی بدن در این کودکی.....
۷۴	فصل چهارم.....
۷۴	اختلال‌های رفتاری و هیجانی در کودکان دبستانی.....
۷۴	مقدمه.....
۷۷	نقش مربی در آموزش پیش دبستان.....
۸۱	ارتباط صحیح، والدین.....
۸۱	تعلیم و تربیت.....
۸۳	بهداشت روانی در کودکان دبستانی.....
۸۴	بهداشت روانی.....
۸۵	انواع ناهنجاری‌های رفتاری در کودک دبستانی.....
۸۶	برخاشگری کودک.....
۹۸	منابع.....

پیشگفتار

سنین سه تا شش سالگی (دوره دوم کودکی) و به همکاری دوره کودکستانی یا پیش دبستانی نام گذاری می شود. در این دوره، کودک بسیار پرتحرک و پر جنب و جوش است؛ به بازی علاقه فراوان دارد و بدان وسیله احساساتش را بروز می دهد و به شناخت محیط می پردازد. کودک نسبت به محیط کنجکاو و به همکاری با دیگران علاقه مند است و تکلم و توانایی های ذهنی او رشد سریع دارند. در این دوره، همانندسازی با والدین انجام می گیرد، فراخود یا وجدان ظاهر می شود و بروز رفتارهای دفاعی برای مقابله با انتیسیپاسی اضطراب آور و مخاطره انگیز آغاز می گردد. سران در سه سالگی تقریباً ۹۵ سانتی متر و ۱۵ کیلوگرم وزن دارند و دختران اندکی کوتاه تر و سبک تر از پسران هستند. دختران در پنج سالگی ۱۰۸ سانتی متر و ۲۰ کیلوگرم وزن دارند و پسران کمی بلندتر و سنگین تر از آنان هستند. سرعت افزایش قد و وزن در چهار سالگی کمتر از سه سالگی و در پنج سالگی کمتر از چهار سالگی است. در این دوره، رشد اسکلت و ریسر به تدریج کند می شود و دختران بیشتر بافت چربی و پسران بیشتر بافت ماهیچه ای دارند. در شش سالگی پاها رشد سریع دارند و قامت کودک کشیده می شود. استخوان ها و عضلات و دستگاه عصبی کودک در بین دوره بیشتر رشد می کند، استخوان ها سفت تر و بر حجم و اندازه آنان افزوده می شود. تا سن سه سالگی تمام دندان های شیری می رویند و کودک می تواند از غذاهای بزرگسالان استفاده کند. در پایان این دوره، کودک یک یا دو دندان دائمی در جلوی دهان دارد. از چهار سالگی بر سرعت رشد عضلات افزوده می شود، به طوری که حدود ۷۵ درصد افزایش وزن کودک در پنج سالگی به رشد عضلاتش مربوط می شود. عضلات درشت تر زودتر از عضلات ریزتر رشد می کنند. رشد عضلانی به عواملی نظیر وراثت، سلامت، تغذیه، خواب و استراحت و میزان فعالیت کودک بستگی دارد. رشد عضلانی، کودک را به تدریج برای انجام دادن اعمال پیچیده آماده می سازد. در این دوره، تنفس کودک کندتر، ولی عمیق تر می شود، ضربان قلب منظم تر می گردد، فشارخون به طور ثابت افزایش می یابد و نظام عصبی به سرعت رشد می کند. در سه سالگی، مغز کودک ۷۵ درصد و در شش سالگی ۹۰ درصد وزن زمان بزرگسالی را دارد. در این دوره، کودک به تدریج در برابر بیماری های عفونی مقاوم تر می شود و در برابر عفونت ها، درجه

حرارت بدن کودک نوسان کمتری می‌یابد و کنترل ادرار به‌خوبی انجام می‌شود. حواس کودک در سه‌سالگی فعال است و او را در دریافت و تفسیر محرک‌ها یاری می‌دهد. رشد عصبی-عضلانی موجب تحرک کودک در زمینه‌های متعدد می‌شود و سپس تمرین و تکرار، حرکات او را بهبود می‌بخشد. کودک در دوسالگی با دقت و ظرفیت بیشتری راه می‌رود، به‌آسانی دور خود می‌چرخد، بدون کمک دیگران از پله‌ها پایین می‌رود، از بلندی می‌پرد و مدتی می‌تواند بر روی یک‌پا بایستد. کودک در سه‌سالگی می‌تواند مکعب‌های چوبی را روی هم قرار می‌دهد و یک ورق کاغذ را به‌طور افقی یا عمودی تا کند. کودک سه‌ساله، محرک‌ها را به‌صورت کل دریافت می‌کند و تشخیص بالا و پایین و چپ و راست برایش مشکل است؛ از این‌رو، نمی‌تواند تفاوت بین دو مثلث را که قاعده یکی بالا و دیگری پایین باشد تشخیص دهد. در چهارسالگی، او می‌تواند یک ضریب یا دایره روی کاغذ بکشد. کودک پنج‌ساله می‌تواند خطوط مستقیم را در تمام جهات بر روی کاغذ بکشد و به‌طور مشخص تصویر یک آدم را رسم کند و فاصله و وزن اشیاء را تقریباً حدس بزند. برخی کودکان پنج‌ساله نمی‌توانند تفاوت بین حروف و اعداد و عادی را به‌درستی مشخص می‌کنند. در حدود شش‌سالگی، کودک توانایی توپ‌بازی و پرش را به‌طور قابل‌توجهی بهبود می‌بخشد. او به‌تدریج نیاز دارد به دست می‌آورد. به دلیل احساس خستگی نکردن از تکرار عمل و نیز انعطاف‌پذیری بدن این دوره مهم‌ترین زمان برای آموزش مهارت‌های حرکتی ظریف مانند زدن مو، کشیدن تصاویر و خطوط، پریدن از بلندی، ایستادن روی یک‌پا، چرخیدن دور خود و زدن و قیچی کردن کاغذ معرفی شده است. هر چه سن کودک به انتهای این دوره نزدیک‌تر شود، علاقه او به بازی کردن با همسالان بیشتر می‌شود و بازی‌هایش حالت اجتماعی به خود می‌گیرد. همچنین در این دوره، بازی‌های دختران و پسران از یکدیگر تفکیک می‌شود پسران بازی‌های دشوار و دختران بازی‌های ساکت و آرام را ترجیح می‌دهند. رشد ذهنی که به سازگاری کودک با محیط کمک می‌کند با تکلم، حافظه، ادراک، استدلال و حل مسئله همراه است. پیازه، هوش را کیفیتی می‌داند که سبب سازگاری فرد با محیط می‌شود و به فکر و اندیشه سازمان می‌دهد. سازگاری دو جنبه تلفیق و تطابق دارد. به‌وسیله تلفیق، کودک مشاهداتش را با معلومات و درک خودش از موقعیت ارتباط می‌دهد و گاهی نیز

اطلاعات و یافته‌های جدید را به گونه‌ای تغییر می‌دهد که بتواند آن‌ها را جزئی از سازمان ذهنی خود بکند. کودک از طریق تطابق، سازمان ذهنی‌اش را با وضعیت محیطی هماهنگ می‌سازد یا آنکه محیط را طوری سازمان می‌دهد که با ساخت ذهنی او همراه و همگام باشد. به نظر پیازه، رشد ذهنی در این دوره در مرحله پیش عملیاتی قرار دارد که به دو مرحله پیش ادراکی (پیش مفهومی) و تفکر شهودی تقسیم می‌شود. در مرحله پیش مفهومی که دو تا چهارسالگی را در برمی‌گیرد مفاهیم ذهنی کودکان به معنی واقعی کلمه "مفهوم" نیستند و جامعیت ندارند؛ زیرا هنوز کودک به مفهوم طبقات کلی دست نیافته است. خود، حوری و جاندار انگاری اشیاء در این مرحله بین کودکان شایع است و کودک از طریق ساد با اشیاء و امور ارتباط برقرار می‌سازد. برای نمونه، دختر دو تا چهارساله با عروسکش آن‌چنان بازی می‌کند که گویا با کودکی واقعی، زنده و دارای احساس در ارتباط است. در مرحله تفکر شهودی که چهار تا شش سالگی را در برمی‌گیرد تفکر کودک بیشتر جنبه ادراکی دارد و بر شکل ظاهری امور مبتنی است. کودک گرچه می‌تواند به حل مسئله بپردازد، نمی‌تواند دلایل آن را توضیح دهد. او در این مرحله از رشد ذهنی بر جنبه‌های مشخص امور تکیه می‌کند و استدلالش بازگشت‌ناپذیر است. کودک علی‌رغم رشد نسبی تفکر و مفهوم‌سازی به تماس عینی با اشیاء نیاز دارد و مفهوم ذهنی او تنها حدود بسیاری به آنچه می‌بیند وابسته است. کودک در سه تا شش سالگی در یادگیری کلمات و ساختن جملات به سرعت پیشرفت می‌کند و می‌تواند چندین جمله را پشت سر هم بیان کند. او می‌تواند بدون آموزش مستقیم و از طریق ارتباط با اطرافیان کاربرد صحیح اسامی، صفات، افعال و قیود را در جمله به تدریج یاد بگیرد. در این زمان، تکرار کلمات بین کودکان رواج دارد و در پسران بیش از دختران شایع است. کودک چهارساله یک کلمه را برای تکیه و طبقه‌بندی دسته‌ای از اشیاء و مفاهیم به کار می‌برد و از کلمه "اتومبیل" برای معرفی تمام وسایل حمل و نقل استفاده می‌کند و به تدریج می‌تواند کلمات را در معانی خاص خود به کار ببرد. او همچنین اشیاء را برحسب عملکردشان توصیف می‌کند و "سگ" را حیوانی می‌داند که پارس می‌کند. در این دوره کودک نه مانند دوره کودکی احساساتی است و نه مانند بزرگسالان می‌تواند عواطفش را کنترل کند. او از نظر عاطفی به بزرگسالان آشنا وابسته است و حالت عاطفی متغیر و ناپایدار دارد. البته در پنج‌سالگی

سازگارتر است و در رفتارش آرامش و تعادل بیشتری مشاهده می‌شود. در کودکان پیش‌دبستانی، اضطراب، ترس، حسادت و ناکامی شایع است. عوامل متعدد از جمله ممانعت از بروز پرخاشگری، تولد برادر یا خواهر و طرد شدن از سوی والدین یا دوستان موجب اضطراب او می‌شود. کودک که می‌خواهد خود را از اضطراب و احساسات ناخوشایند حاصل از آن برهاند، هنگام مواجهه با موقعیت اضطراب‌آور از سازوکارهای دفاعی متعددی استفاده می‌کند. از سازوکارهای دفاعی شایع بین کودکان پیش‌دبستانی می‌توان احتراز از موقعیت اضطراب‌آور و بازگشت به رفتارهای دوره اول کودکی را نام برد. ترس یکی از عواطف کودکان پیش‌دبستانی است که آموخته می‌شود. ترس کودکان پیش‌دبستانی قابل پیش‌بینی نیست و شیوه‌های مقابله با آن متفاوت است. کودک پیش‌دبستانی بسیاری از ترس‌ها را از مادر می‌آموزد و بهار خواب‌های مشترک بین کودک و مادر به درمان نسبتاً طولانی نیاز دارد. حسادت یکی دیگر از عواطف کودکان پیش‌دبستانی است که از محرومیت و اضطراب ناشی می‌شود. حسادت، واکنش کودک نسبت به عامل مزاحم و محرومیت زاست. روابط خانوادگی مطلوب، ثبات در تربیت برادر مناسب و ارضای نیازهای اساسی کودک در کاهش حسادت نقش مهمی دارد. پرخاشگری در این دوره زمانی که کودک در کنترل خود پدید می‌آید که ممکن است وسیله‌ای یا خصمانه باشد. کودکان پرخاشگر معمولاً به خانواده‌های پرخاشگر تعلق دارند. کودک به تدریج از طریق ارتباط با دیگران بر مهارت‌های اجتماعی خود می‌افزاید. در این دوره دوستان و همبازی‌ها تأثیر بسزایی در رشد اجتماعی کودک دارند. به برآثر ارتباط با همسالان در کودکان و کوچ به تدریج پی می‌برد که برخی از آموخته‌هایش مناسب و مفید نیست و باید تغییر یابد. کودکان باید بر قوه ابتکار و اعتماد به نفس کودک بیفزاید و مهارت‌های اجتماعی او را گسترش دهد و رفتارهای او را اصلاح کند. کودکان پیش‌دبستانی بیشتر با هم جنس‌های خود دوست می‌شوند و در گزینش همبازی، تشابهات جسمانی و خانوادگی و سنی را در نظر می‌گیرند. کودکان پیش‌دبستانی، وابستگی شدیدی به اعضای خانواده دارند. مادرانی که با کودکان خود رفتار ثابتی ندارند و هر لحظه با او به نوع متفاوتی رفتار می‌کنند، کودک را با تعارض و تردید مواجه می‌سازند. مادری که کودک را به وابستگی تشویق می‌کند او را موجودی وابسته و ناتوان بار می‌آورد. کنترل

خشم و رقابت صحیح با دیگران از علائم رشد اجتماعی محسوب می شود. کودک نیل به برتری و غلبه بر دیگران را در خانواده می آموزد و رفتارهایی که در این جهت باشد به وسیله والدین تقویت می شود. همانندسازی که بدان وسیله کودک رفتار فرد یا افراد موردعلاقه خود را الگو قرار می دهد، در رشد اجتماعی او بسیار اهمیت دارد. برای وقوع همانندسازی، خواست کودک و نیز تقویت رفتارهای مطلوب او به وسیله اطرافیان ضرورت دارد. کودک سه ساله میل به مشارکت و همکاری دارد، به بازی علاقه مند است و در چهارسالگی با دوستانش روابط اجتماعی متقابل برقرار می سازد و به بازی های گروهی می نازد. کودک شش ساله توقعات و انتظارات بسیاری از اطرافیان دارد و خواستار احترام از جانب دیگران است. از انجام دادن دستورات دیگران سر باز می زند و لجوج و سرسخت است.